

**SCIENCE
PROBLEMS.UZ**

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

4/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ S/4(4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Укташ Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматовиҷ – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Раја Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўқтамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Сайдалохонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Ҳатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Ҳамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Кулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яҳшиликов Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Файбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Сайдова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, "Tashkent International University of Education" халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тибиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехruz Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салаҳутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Рахман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдулаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти хузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти хузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Ҳуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти хузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Файбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти хузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судъялар олий кенгаши хузуридаги Судъялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич - юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Ҳавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна - педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети хузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Қаюмова Насиба Ашурновна - педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохида Зайневна - педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Мұхәйё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна - педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васила Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Хайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна - психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Карамаддиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;
Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович –сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;
Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич –сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Махкамаси хузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” маъсулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:
(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Курбанова Земфира Ибрагимовна

КАРАКАЛПАКСКАЯ ЖЕНЩИНА В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

КАРАКАЛПАКСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА 10-18

Норов Шухрат Сувонович

УЧАСТИЕ МОЛОДЁЖНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ: ИСТОРИЧЕСКИЙ
АНАЛИЗ НА ПРИМЕРЕ ЗАРАФШАНСКОГО ОАЗИСА 19-25

Холхужаева Юлдуз Уралбоевна

XIX АСР ИККИНЧИ ЯРМИ XX АСРЛАРДА САМАРҚАНД ВИЛОЯТИ КАТТАҚҮРГОН

БЎЛИМИ АҲОЛИСИНИНГ ТОИФАЛАРИ ВА МИЛЛАТЛАРИ ТАРКИБИ 26-31

Ochilova Oydinoy Rahmuddinovna

O'RTA OSIYODA XONLIKALAR DAVRIDA TIBBIYOTNING RIVOJLANISHI 32-35

Ergashev Mavlon Eshniyozovich

CHAG'ANIYONDA HUNARMANDCHILIKNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 36-40

Ollomuradov Nurali Yoqub o'g'li

SHAHAR AHOLISINING IJTIMOIY HAYOTIDAGI O'ZGARISHLAR VA MUAMMOLAR TAHLILI (XX
ASRNING 70-80 YILLARI O'ZBEKISTONNING JANUBIY VILOYATLAR MISOLIDA) 41-44

Baxriddinov Odiljon Jamshid o'g'li

MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY
TADBIRKORLIKNING VUJUDGA KELISHI VA UNING YOSHLAR HAYOTIDA TUTGAN

O'RNI 45-50

Arslonbekov Nursulton Azizbek o'g'li

ZIYOVUDDINXON IBN ESHON BOBOXONNING ARAB MAMLAKATLARIDA BO'LGAN DASTLABKI
SAFARI VA UNING NATIJALARI 51-55

Нурметова Фазилат Илхомовна

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН-КОРЕЯ РЕСПУБЛИКАСИ БИЛАН МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ЯНГИ

БОСҚИЧИ 56-61

Рахманова Маврудда Эркин қизи

ЎЗБЕКИСТОН ССРГА МАЖБУРИЙ КЎЧИРИЛГАН ХАЛҚЛАРНИНГ ИККИНЧИ ЖАҲОН

УРУШИДАН КЕЙИНГИ ИҚТИСОДИЙ ВА ИЖТИМОИЙ ҲАЁТИ ТАРИХИ 62-66

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich

HISOB SIYOSATI AUDITI NATIJALARINI UMUMLASHTIRISH VA BAHOLASH

TARTIBI 67-71

Исманов Иброҳим Набиевич

ИСЛОМИЙ МОЛИЯГА МУВОФИҚ БУХГАЛЬТЕРИЯ ҲИСОБИ: МУАММОЛАР ВА

ИМКОНИЯТЛАР 72-81

<i>Murtozayev Sardorbek Abdijalil o'g'li</i>	
O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIGA TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSIYALARNI JALB QILISHNING HUQUQIY VA INSTITUTSIONAL ASOSLARI	82-88

<i>Умаров Абдувахоб Турсунович</i>	
ХУДУДЛАРИНИ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНТИРИШ ДАСТАКЛАРИ ВА УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИЯТЛАРИ	89-97

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Jumaniyozova Sabohat Bekturdiyevna</i>	
ANTROP TAMOYIL HAQIDAGI FALSAFIY QARASHLARNING DINAMIKASI	98-102

<i>Majitov Maxmud</i>	
MA'NAVIY TARBIYANING MA'RIFATLI SHAXS RIVOJIDAGI O'RNI	103-108

<i>Xamrayev Sardorbek Sharafutdinovich</i>	
BARQAROR EKOTURIZMNI YARATISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR VA TABIAT BIRLASHISHINING IJTIMOIY-FALSAFIY JIHATLARI	109-112

<i>Vaxobova Dilfuza Roziqovna</i>	
ABU ABDULLOH RUDAKIYNING ADABIY – MA'NAVIY MEROSSI G'ARB OLIMLARI TOMONIDAN O'RGANILISHI	113-119

<i>Karimov Ulmasbek</i>	
TADBIRKORLIK FAOLIYATI VA TADBIRKORLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI	120-125

<i>Matnazarova Muhayyo, Aripova Nasiba</i>	
ETNIK-BAG'RIKENGLIK-MILLATLARARO MUNOSABATLARNI TARTIBGA SOLISHNING ASOSIY MEXANIZMI SIFATIDA	126-130

<i>G'ulomov Obid G'ayratovich</i>	
GLOBALLASHUV SHAROITIDA - YOSHLAR MA'NAVIYATIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR	131-134

<i>Язданов Зикирилло Шукуриллоевич</i>	
МОВАРОУННАҲР ВА ХУРОСОНДА СЎФИЙЛИК АНЪАНАЛАРИНИНГ БОҒЛИҚИЛИГИ ВА ЎЗАРО ТАҶСИРИ	135-139

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Boboraimova Maftuna Asatullo qizi</i>	
XITOY VA INGLIZ TILIDA HURMAT KATEGORIYASINI IFODALOVCHI "MUROJAAT" LEKSEMASINING QO'LLANISHI	140-146

<i>Xursanov Nurislom Iskandarovich</i>	
DRAMALARDA METOFORALARNING SOTSIAL XOSLANISHI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)	147-151

<i>Atadjanova Sevara Bekmurotovna</i>	
SAYOHATNOMA JANRINING GENEZISI VA TARAQQIYOTI	152-160

<i>Каюмова Нодира Карим кизи</i>	
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В РЕЧИ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА	161-166

<i>Муқумов Махмуд Ҳудайбердиевич</i>	
ИЛМИЙ МАТНЛАРНИНГ ЛИНГВИСТИК ВА ЭКСТРАЛИНГВИСТИК ОМИЛЛАРИ	167-171
<i>Нарзуллаева Мафтұна Одилбек кизи, Юсупова Шохсанам Мирзали кизи, Иссатуллаева Феруза Ражабовна</i>	
ВОПРОСЫ ТИПОЛОГИИ И ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ БЫТОВОЙ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРИАЛЕ РУССКОГО И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ)	172-176
<i>Mirobidova Nilufar Murodjon qizi</i>	
О'ZBEK AYOLLAR NUTQIDA KONNOTATIV MA'NONING IFODALANISHI	177-180
<i>Murtazayeva Xadicha Nuriddinovna</i>	
TIBBIY TERMINOLOGIYANING YASALISH XUSUSIYATLARI	181-185
<i>Камбарова Маржан Адил қизи</i>	
АНТРОПОЦЕНТРИЧЕСКИЕ ПОСЛОВИЦЫ И ИХ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ В АНГЛИЙСКОМ, РУССКОМ, УЗБЕКСКОМ, КАЗАХСКОМ ЯЗЫКАХ	186-191
<i>Nizomova Iroda</i>	
INGLIZ VA O'ZBEK NASRIDA "O'GAY ONA" OBRAZINING BADIY TASVIRI	192-197
<i>Mamanazarova Gulhayo Ilhamjanovna</i>	
METODOLIK KELAJAKLAR: KOGNITIV STILISTIKANI BOG'LASH	198-203
<i>Sobirova Zarnigor Rahimovna</i>	
"DIALEKT" VA "DIALEKTIZM" TUSHUNCHASI: INGLIZ DIALEKTLARI VA ULARNING XUSUSIYATLARI	204-209

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Jurayev Sherzod Yuldashevich</i>	
DAVLAT BOSHQARUVI VA DAVLAT XIZMATINI RAQAMLASHTIRISHNING MOHIYATI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI XORIJY TAJRIBA MISOLIDA	210-213
<i>Ражабов Нариман Шарифбаевич</i>	
БИОЛОГИК РЕСУРСЛАРНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ВА УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШДА ЭКОЛОГИК МЕЪЁРЛАШНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ МАСАЛАЛАРИ	214-219
<i>Nishonov Abdulloh Ubaydulloh o'g'li</i>	
ATOM ENERGIYASIDAN FOYDALANISHNING EKOLOGIK-HUQUQIY MUAMMOLARI ...	220-229
<i>Когамова Асель Шукирбавна</i>	
ЭЛЕКТРОННОЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН: ОПЫТ, ПРОБЛЕМЫ, РЕШЕНИЯ	230-235
<i>Qilichova Munira Azimjon qizi</i>	
ISLOM MOLIYASI TALABLARI ASOSIDA UY-JOYNI MOLIYALASHTIRISH SHARTNOMALARINING O'ZIGA XOS JIHATLARI	236-247
<i>Панабергенова Жамиля</i>	
ОПРЕДЕЛЕНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ	248-254
<i>Qurbanov Doniyorbek Davlat o'g'li</i>	
KONSTITUTSIYA VA QONUNNNING USTIVORLIGI – HUQUQIY DAVLATNING ASOSIY BELGISI	255-259

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Axmedov Akmal Yusufovich, Sherqo'ziyeva Zarnigor</i>	
BO'LAJAK PSIXOLOGLARNING O'QUV FAOLIYATIDA KOMMUNIKATIV KOMPETENTSIYASINI RIVOJLANTIRISH	260-264
<i>Ibragimova Xurshida Xusanbayevna</i>	
IJTIMOIY ADAPTATSIYA PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA	265-269
<i>To'lanova Mahliyo Murotali qizi</i>	
BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY DEFORMARSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK PSIXOLOGIK USULLARI	270-274
<i>Qurbanova Nozima</i>	
OLIY TA'LIM MUASSASALARINING BO'LAJAK BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QITUVCHILARIDA TARG'IBOTCHILIK KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	275-280
<i>Abdullayeva Bahriniso Baxtiyorovna</i>	
BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA O'QITUVCHILARINI SPORT MURABBIY ASOSIDA KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASH TEXNOLOGIYALARI	281-287
<i>Esanova Gulchehra</i>	
FUTBOLDA TAYYORGARLIK JARAYONINI BOSHQARISH VA TESTLAR YORDAMIDA JISMONIY SIFATLARNI BAHOLASH MASALALARI	288-292
<i>Qurbanmurodov Egamberdi</i>	
YOSH BASKETBOLCHILARNI KOMPLEKS TAYYORLASH	293-298
<i>Erkinova Lutfiya Qudratovna</i>	
LOYIHA METODI AN'ANAVIY USULLARGA TO'LDIRUVCHI SIFATIDA.....	299-303
<i>Sanoyev Gaybullo Abduraxmonovich</i>	
AJDODLAR MEROSINI O'RGANISH JARAYONIDA BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING SAVODXONLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI	304-310
<i>Ibadullaeva Zamira Kuanishovna</i>	
MUSIQA FANI DARSIDA PEDAGOGIK METOD VA TEXNOLOGIYALARNI TAKOMILLASHTIRISHDA O'QITUVCHINING KASBIY MAHORATI	311-315
<i>Babayev Anvar Axmedovich</i>	
FUTBOLCHILARNING STRATEGIK VA TAKTIK TAYYORGARLIGI: ENG YUQORI SAMARADORLIKKA INTILISH	316-320
<i>Давыдова Руфина Артуровна</i>	
РОЛЬ ГУМАННО-ЛИЧНОСТНОЙ ПЕДАГОГИКИ Ш.А.АМОНАШВИЛИ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ УЧАЩЕГОСЯ	321-327
<i>Омонов Даврон Алишерович</i>	
ВИДЫ УДАРОВ НОГАМИ В КИКБОКСИНГЕ	328-333
<i>Kayimova Nargiza</i>	
THE IMPORTANCE OF USING LITERATURE IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE	334-338
<i>Ismoilov Erkin Mengnimurotovich</i>	
O'SMIRLIK DAVRIDA INTELLEKTUAL VA EMOTSIONAL RIVOJLANISHNING XUSUSIYATLARI	339-343

Received: 05 June 2024**Accepted:** 15 June 2024**Published:** 25 June 2024*Article / Original Paper***SOCIAL ADAPTATION AS A PSYCHOLOGICAL PROBLEM****Ibragimova Khurshida Khusanbayevna**

Teacher of the Department of Pedagogy and Psychology of Andijan State Pedagogical Institute.

Abstract. Adaptation is a process of interaction between a subject and an object, as a result of which changes occur in two interacting parts. Changes are associated with the appearance of new features, new combinations of features, selective loss or complete loss of a part of features. As a result, many authors describe adaptation through translation as adaptation of the organism to environmental conditions.

Key words: adaptation, socialization, adaptation, values, environment, personality, activity, sustainable development, activity, changing active nature, socio-psychological adaptation, problems; psychological and pedagogical support.

IJTIMOIY ADAPTATSIYA PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA**Ibragimova Xurshida Xusanbayevna**

Andijon davlat pedagogika instituti pedagogika va psixologiya kafedrasi o'qituvchisi.

Annotatsiya. Moslashuv subyekt va obyekt o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayoni bo'lib, buning natjasida o'zaro ta'sir qiluvchi ikkita qismda o'zgarishlar ro'y beradi. O'zgarishlar yangi xususiyatlarning paydo bo'lishi, xususiyatlarning yangi kombinatsiyasi, tanlangan yo'qolishi yoki xususiyatlarning bir qismini to'liq yo'qotish bilan bog'liq. Buning natjasida ko'pgina mualliflar tarjima orqali moslashishni organizmning atrof-muhit sharoitlariga moslashishi sifatida tavsiflaydilar.

Kalit sozlar: adaptatsiya, ijtimoiyashuv, moslashish, qadryatlar, atrof-muhit, shaxs, faoliyat, barqaror rivojlanish, faoliyat, o'zgaruvchan faol tabiat, ijtimoiy-psixologik moslashuv, muammolar, psixologik va pedagogik yordam.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI4Y2024N43>

Kirish. "Moslashish" atamasi lotincha adaptatio – moslashish so'zidan kelib chiqqan. Moslashuv ijtimoiy-psixologik jarayondir shaxs va ijtimoiy muhit o'rtasidagi qulay o'zaro ta'sirga olib keladi. "Moslashish" atamasi birinchi marta G. Auberg tomonidan kiritilgan va tabiiy, texnik va ijtimoiy fanlarda keng tarqalgan. Bu so'ngi lotincha "adaptatyu" - so'zlash, moslashish ma'nolarini ifodalandaydi. Ushbu atama jarayonning ma'lum bir tomoniga urg'u berilishiga qarab, noaniq talqin qilinadi.

Buning natjasida ko'pgina mualliflar tarjima orqali moslashishni organizmning atrof-muhit sharoitlariga moslashishi sifatida tavsiflaydilar [1].

Izohlovchi lug'atda ijtimoiy moslashuv deganda shaxs yoki ijtimoiy guruhning ijtimoiy muhit bilan o'zaro munosabati tushuniladi, ushbu kontseptsiya ijtimoiyashuv jarayonida atrof-muhitning me'yorlari va qadriyatlarini o'zlashtirishni, shuningdek, atrof-muhitni yangi shartlar va faoliyat maqsadlariga muvofiq o'zgartirishni o'z ichiga oladi.

Ijtimoiy-psixologik moslashuv muammosi nafaqat nazariy, balki ko'p o'lchovli amaliy ahamiyatga egaligi bilan tavsiflanadi. Hech qanday mubolag'asiz, ilm-fan global adaptiv paradigmani o'zida mujassamlashtirishga chaqiriladi, bu inson, insoniyat va global sivilizatsiyaning bir-biriga va bundan tashqari, "barqaror rivojlanish" davrining qat'iy talablariga katta moslashuvi sifatida tushuniladi. Biologiyada dastlab paydo bo'lgan "moslashish" tushunchasini tushish joylarida, fanlarning aloqa nuqtalarida yoki hatto bilimning alohida sohalarida paydo bo'ladigan va keyinchalik ko'plab sohalarga ekstrapolyatsiya qilinadigan umumiy ilmiy tushunchalar bilan bog'lash mumkin.

Biologik nuqtai nazardan moslashish evolyutsiya orqali tushuntiriladi. Lamark atrof-muhitning kuchini muhokama qilib, uni alohida organizmlardagi o'zgarishlarning sababi sifatida qo'yadi. Lamark g'oyalari keyinchalik Charlz Darvinnin moslashish nazariyasida o'z aksini topadi. Shoshilinch moslashish tug'ma, irsiy bo'lib, atrof-muhit ta'sirida kam o'zgaradi, uzoq muddatli moslashishdan farqli o'laroq, bu organizmning qo'zg'atuvchi ta'siriga asta-sekin ko'nikish hosil qiladi.

Ijtimoiy moslashish jarayoni o'ziga xos tarixiy xususiyatga ega. Demak, shaxs yoki ijtimoiy guruhning sa'y-harakatlari, ularning o'zgargan ijtimoiy muhitni o'zlashtirish qobiliyati ko'p jihatdan o'zgarishlarning o'zi, mamlakatdagi ijtimoiy-huquqiy va ma'naviy vaziyat bilan belgilanadi. Insonning moslashuvida yetakchi jihat uning faolligi, adaptiv emas, balki o'zgaruvchan, faol tabiatidir. Moslashuv qonuniyatlarini hisobga olgan holda va uni keng ma'noda ijtimoiy shaxsning ishlab chiqarishi sifatida ko'rib chiqsak, moslashish tabiiy, ijtimoiy muhitni uning barcha xilma-xil sohalarida faol o'zlashtirish sifatida tavsiflanishi mumkin[2].

Umumiyoq shaklda moslashish filogenez nuqtai nazaridan organik dunyoning evolyutsion rivojlanishida sodir bo'ladi: biologik turning mavjudligi haqiqatining o'zi filogenetik moslashuv natijasidir. Alohida organizmda bir hayot davomida, ontogenezda namoyon bo'ladigan adaptiv jarayonlar ham ko'proq uchraydi.

Moslashuv ijtimoiy texnologiya sifatida[3]. Moslashishning sababi yangi ijtimoiy vaziyat (ishdan ayrilish, nafaqaga chiqish, ko'chirish yoki majburiy migratsiya, jismoniy shikastlanish, falokatni boshdan kechirish, harbiy harakatlarda qatnashish) munosabati bilan shaxs yoki odamlar guruhining ijtimoiy holati va pozitsiyasining o'zgarishi bo'lishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Ijtimoiy psixologiyada ijtimoiy-psixologik moslashuv shaxsning ijtimoiy muhitga moslashishi, u bilan o'zaro munosabati sifatida qaraladi (D. A. Andreeva, M. Mead, T. Parsons, J. Piaget va boshqalar); moslashuvning psixologik mexanizmlari B. N. Almazov, S. P. Ivanenkov, A. B. Petrovskiy, A. A. Rean va boshqalarning asarlarida tahlil qilingan; oliy o'quv yurtiga moslashish B. G. Ananyev, D. A. Andreeva, T. A. Golubeva va boshqalar tomonidan o'rjaniladi.

Majburiy migrantlarning yangi turmush sharoitlariga moslashuvini ijtimoiy-psixologik tahlil qilish moslashish subyekti va obyektining o'zaro ta'sirini, bu hodisaning mexanizmini har tomonlama o'rganishni nazarda tutadi. Faqat bu holatda ushbu jarayonni bashorat qilish imkoniyati va uning muvaffaqiyatini oshirish yo'llari haqida gapirish qonuniydir[4].

K.K. Platonov va G.G. Golubevning ta'kidlashicha, sanoat moslashuvining birinchi - kirish bosqichi "tanlangan kasb bo'yicha ma'lum bir malakaga ega bo'lish to'g'risida qaror qabul qilishdan boshlanadi va ishlab chiqarish o'qitishga dastlabki nazariy tayyorgarlik paytida, o'quv ustaxonlari, kollejlar va tayanch korxonalar bilan tanishish paytida davom etadi".

Moslashuv tushunchasi yashash sohasi va obyekt-tizimning o'zining dialektik birligini, qarama-qarshiliklarning kelishuvi va kurashini o'z ichiga oladi. V.N.Gribov ta'kidlaydiki, moslashish muhit va organizm o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayoni sifatida muvozanatga erishishga qaratilgan bo'lib, uni moslashish natijasi deb hisoblash mumkin.

Muhokama. Umumiy qabul qilingan metateoriyaning yo'qligi, nazariy konstruksiyalarning empirik ma'lumotlar bilan solishtirilmasligi, raqobatdosh nazariy maktablar va yo'naliшlarning ko'pligi zamonaviy psixologik nazariyaning inqirozli xususiyatlardan faqat bir qismidir. Tegishli sotsiologik metodologiyaning mohiyati haqidagi savolni real ijtimoiy hodisa va jarayonlarning dastlabki nazariy tahlili asosida hal qilish maqsadga muvofiқdir, bu aniq zarurat bilan ijtimoiy moslashuv jarayonlarini asosiy universal muammolardan biri sifatida o'z ichiga oladi. Ijtimoiy-psixologik moslashuvni tahlil qilish quyidagi asoslarga asoslanishi kerak: ijtimoiy moslashuv global ijtimoiylashuv jarayonining mantiqiy natijasi bo'lib xizmat qiladi, sotsializatsiya esa shaxsning shakllanishi va keyinchalik u yoki bu ijtimoiy rolni bajarish uchun uning asosiy me'yorlar, qadriyatlar va ijtimoiy-madaniy institutlar bilan tanishish bosqichidir. Ijtimoiy moslashuv o'zining eng umumiy shaklida shaxsning o'ziga xosligini ochib beradi va aniqlaydi, shu bilan uning hayotining ma'nolari va strategiyalarini dinamik, doimiy o'zgaruvchan ijtimoiy-madaniy muhitda uyg'unlashtiradi. Haqiqiy jamiyatda yashovchi shaxs muayyan hayotiy jarayonlarga moslashishi kerak. Bunday moslashuv quyidagilarda talab qilinadi: shaxsiy va maishiy sohada. Ijtimoiy moslashish usullari tizimi: ijtimoiy moslashish usullari tizimi ijtimoiy ish texnologiyasining boshqa funktional protseduralarini amalga oshirishda qo'llaniladigan usullarni o'z ichiga oladi[5].

Moslashuv subyekt va obyekt o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayoni bo'lib, buning natijasida o'zaro ta'sir qiluvchi ikkita qismda o'zgarishlar albatta sodir bo'ladi. O'zgarishlar yangi xususiyatlarning paydo bo'lishi, xususiyatlarning yangi birikmasi, tanlangan yo'qolishi yoki xususiyatlarning bir qismini to'liq yo'qotish bilan bog'liq. O'zaro ta'sir deyarli har doim qandaydir dominantga, biror narsaning hukmronligiga olib keladi: birinchi subyekt boshqasiga, subyekt obyektga yoki aksincha va shunga mos ravishda ushbu dominantga moslashishga olib keladi. Moslashuv jarayoni muayyan ijtimoiy institutlar tizimi orqali amalga oshiriladi. Ushbu institutlar shaxsning ijtimoiy fazilatlari qanday shakllanganligini, ular ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarga mos kelishi, muayyan omillarning ta'sirini cheklashi yoki kuchaytirishi kerak. Ijtimoiylashtirishning yangi texnologiyalarini ishlab chiqishning ahamiyati eski ijtimoiy institutlarning yo'qolishi bilan bog'liq. Shuningdek, ushbu texnologiyalarini joriy etish quyidagilarga yordam beradi: shaxs, guruh, umuman jamiyat ehtiyojlarini qondirish;

shaxsni umumiy ijtimoiy sharoitga yoki shaxsning o'ziga xos ijtimoiy vaziyatiga mos keladigan o'z xatti-harakatlarini amalga oshirish mexanizmini mazmunli "qayta ishslashga" o'rnatish[6].

Natija. Moslashuv masalalari nafaqat katta uslubiy va nazariy ahamiyatga ega, balki psixologiyaning amaliy masalalarini yechish nuqtai nazaridan ham muhim muammoli sohani egallaydi. Insonning uyushgan mehnat faoliyati sharoitlariga moslashishi o'tgan asrning 70-yillarda ijtimoiy voqelikning turli sohalarida psixologik bilimlarning roli ortib borishi munosabati bilan amaliy psixologiyaning boshqa muammolari bilan birga faol o'rganila boshlandi. Amaldagi kontseptual apparatlarning noto'g'rilibiga, parchalanishiga va ba'zi siyosiyashuviga qaramay, ushbu tadqiqotlar mehnat sharoitida ro'y berayotgan moslashish

muammosining amaliy jihatlarini rivojlantirishga katta hissa qo'shdi. Murakkab ijtimoiy vaziyat, shaxsning (shaxslar guruhining) boshqa maqomi ijtimoiy ish bilan bog'liq holda ijtimoiy moslashuvning asosiy yo'nalişlarini tasniflashning o'ziga xos mezonlari bo'lib xizmat qiladi. Bularga quyidagi sohalar kiradi:

- yetim bolalar - mehribonlik uylari bitiruvchilarining kattalar hayotiga ijtimoiy moslashuvi;
- harbiy mojarolar ishtirokchilarining moslashuvi;
- zo'ravonlikka duchor bo'lgan shaxslarni moslashtirish;
- tabiiy ofatdan omon qolganlarni moslashtirish;
- ishsizlarni moslashtirish;
- mahkumlarni va qamoqdan ozod qilinganlarni moslashtirish va boshqalar.

Ushbu usullarni tizimli va professional qo'llash individual yoki ijtimoiy guruhning muvaffaqiyatlari moslashuvini ta'minlashning kalitidir. Ularning yangi ijtimoiy muhitni faol o'zlashtirishi ularga yangi turmush sharoitlariga, o'zgargan ijtimoiy mavqega, hayotning murakkabligiga va kasbiy faoliyatning maxsus talablariga tez va osonroq moslashishga imkon beradi[7]. Va birinchi navbatda, bunday moslashuvchanlik mehnat munosabatlari, shaxsiy-maishiy va madaniy-dam olish munosabatlari sohasida talab qilinadi. Shuning uchun olimlar uchun ijtimoiy moslashuvning uchta asosiy turini ajratish juda o'rinnlidir. Shunday qilib, ota-onal qaramog'isiz qolgan bolalarning moslashuvi murakkab va murakkab hodisadir. Ushbu jarayonning ahamiyati uning bunday bolalarni ijtimoiylashtirish jarayonida tutgan o'rni bilan belgilanadi. Faoliyatning boshqa ishtirokchilari bilan adekvat, faol o'zaro munosabatlarga, mikroiijtimoiy o'zaro ta'sirga, qo'shma ijtimoiy ijodkorlikka qaratilgan maqsadli tizimli ishgina ijtimoiy-psixologik moslashuvda muvaffaqiyatga erishishga imkon beradi va bolalar uchun muhim bo'lgan maqsadlarga erishishga olib keladi. Psixologik moslashuv shaxsning ruhiy jarayonlar darajasidagi sharoit va vazifalarga moslashishi sifatida namoyon bo'ladi. Ijtimoiy moslashuv - bu yangi ijtimoiy aloqalarni o'zlashtirishga qaratilgan tizim. U moslashishning biologik shakllarini yo'q qilmaydi, balki ularni tartibga soluvchi va u tomonidan o'zgartirilgan ichki element sifatida o'z ichiga oladi va vositachilik qiladi. Moslashuv mexanizmi evolyutsiya jarayonida ishlab chiqilgan va organizmning doimiy o'zgarib turadigan atrof-muhit sharoitida mavjud bo'lishiga imkon berdi. Albatta, tana ham dam olishda emas, boshqacha aytganda, "organizm-muhit" tizimi dinamik muvozanat holatidadir, ya'ni moslashish jarayoni doimiy ravishda amalga oshirilishi kerak. Moslashuv jarayonlari turli darajalarda sodir bo'ladi: molekulyar, hujayrali, individual funktsiyalar, organlar, butun organizm va ma'lum tizimlar darajasida. Bunga qarab, mualliflar moslashish muammolarini o'rganib, quyidagi turlarni aniqlaydilar:

biologik (organizmning evolyutsiya jarayonida tashqi sharoitlarga, shu jumladan morfofiziologik va xulq-atvor tarkibiy qismlariga moslashishi),

fiziologik (tananing yashash sharoitlariga moslashishi),

ijtimoiy (shaxsning ijtimoiy muhit sharoitlariga faol moslashish jarayoni; shaxs yoki ijtimoiy guruhning ijtimoiy muhit bilan o'zaro ta'siri turi),

psixologik (tegishli rol funktsiyalarini bajarishda shaxsning ijtimoiy, ijtimoiy-psixologik va kasbiy-faoliyat aloqalari va munosabatlari tizimiga psixologik qo'shilish jarayoni).

Xulosa. Ijtimoiylashtirish "individning jamiyatning to'laqonli a'zosi sifatida faoliyat ko'rsatishiga imkon beruvchi ma'lum bir bilimlar, me'yorlar va qadriyatlar tizimini o'zlashtirish

jarayoni sifatida shaxsga maqsadli ta'sir ko'rsatishning ijtimoiy tomonidan boshqariladigan jarayonlarini o'z ichiga oladi va uning shakllanishiga ta'sir qiluvchi stixiyali jarayonlardir. Ijtimoiy moslashuv murakkab va ko'p bosqichli jarayon bo'lib, inson hayotining turli sohalarida amalga oshiriladigan jarayon sifatida, qiyin hayotiy vaziyatga tushib qolgan shaxs yoki ijtimoiy guruhning real ijtimoiy muhitga moslashishini anglatadi.

Shaxsnинг ijtimoiy moslashuvi muammosi ko'p jihatdan qanday sharoitlarga bog'liqu joylashgan va u shakllantirgan javob strategiyalari ma'lumot texnologiyalar va virtual makon, zamonaviy inson hayotida o'zlarining shaxslararo ustuvorliklarini belgilab, ustunlik qiladigan munosabatlardir. Empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, yoshlar vaqt sarflaydigan Internetdagi, ijtimoiy tarmoqlardagi odamlar bir-birlari bilan tabiiy muloqotdan yiroqdadirlar, shuning uchun ular o'rtasida bevosita o'zaro ta'sir qilish jarayonining buzilish holatlari kuzatilmoqda[8].

Shunga ko'ra, biz shaxsiyatni ko'rib chiqishda konstruktiv asoslardan biri bu ijtimoiy muhitning individual o'ziga xosligi va xususiyatlariga asoslangan ichki potentsialni ochib berish qobiliyatini ta'kidlashdir degan xulosaga kelishimiz mumkin. O'z rivojlanishining ma'lum bosqichlaridan o'tib, inson moslashish va o'zini o'zi anglash jarayonlariga turki bo'lib xizmat qiladigan bir qator muhim hayotiy voqealarni boshdan kechiradi. Xulq-atvorni o'zgartirish uchun esa shaxsnинг faol pozitsiyasi zarur[9]. Yuqoridaqilarni hisobga olgan holda, biz "moslashish" tushunchasiga ta'rif berishimiz mumkin. Aynan ijtimoiy faoliyat jarayonida subyekt haqiqatda yangi ijtimoiy munosabatlar, me'yor va qadriyatlar tizimiga kiradi. Ijtimoiy faoliyatning bir qismi sifatida subyekt yangi ijtimoiy muhitga kirishga imkon beradigan yangi ijtimoiy maqom va rollarni oladi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Граве П.С. Об адаптации в живых системах /П.С.Граве. – Рига: Зинатне, 1972.
2. Петрушенко Л.А. Единство системности, организованности и самодвижения / Л.А. Петрушенко. – М.: Мысль, 1975.
3. Ромм М.В. Адаптация личности в социуме: Теоретико-методологический аспект / М.В. Ромм. – Новосибирск: Наука. Сибирская издательская фирма РАН, 2002.
4. Селье Г. Очерки об адаптационном синдроме / Г. Селье. – М.: Медицина, 1960.
5. Философские проблемы теории адаптации /Под ред. Г.И. Царегородцева. – М.: Мысль, 1975.
6. Адаптация личности в современном мире: Межвуз. сб. науч. тр. –Саратов: ИЦ «Наука», 2011. – Вып. 3. – 110 с.
7. Андреева Г. М. Социальная психология.– М.: Аспект Пресс, 2017. – 363 с.
8. Битянова М.Р. Социальная психология. – СПб.: Питер, 2015.- 368 с.
9. Горянинова В.А. Психология общения. – М: Академия, 2013.- 416 с.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Nº S/4(4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
маъсуллияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).